

ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ ТА КУЛЬТУРИ: ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ, ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
з міжнародною участю

11-12 грудня 2024 року

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Одеська національна наукова бібліотека

**ПАМ'ЯТКИ ПИСЕМНОСТІ
ТА КУЛЬТУРИ:
ВИВЧЕННЯ, ЗБЕРЕЖЕННЯ,
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ**

**Матеріали
Всеукраїнської науково-практичної
конференції
з міжнародною участю**

Одеса, 11–12 грудня 2024 року

Одеса
2025

УДК 719:[09+008]](06)

П 15

Упорядник Г. М. Шпак

Відповідальна за випуск Л. В. Арюпіна

Редактори: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович

П 15 **Пам'ятки писемності та культури: вивчення, збереження, популяризація** : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з між-нар. участю, Одеса, 11–12 груд. 2024 р. / Одес. нац. наук. б-ка ; упоряд. Г. М. Шпак ; відп. за вип. Л. В. Арюпіна ; ред.: Н. Г. Майданюк, І. С. Шелестович. – Одеса, 2025. – 264 с. – Укр., англ.

ISBN

Учасники конференції – провідні книгознавці, науковці-музейники, архівісти України та ближнього зарубіжжя – обговорюють пріоритетні напрями діяльності, що стосуються пам'яток писемності та культури, обмінюються досвідом роботи, наголошуючи на важливій ролі інституцій пам'яті у визначенні системи цінностей суспільства, формуванні національної ідентичності, історичної свідомості, пропонують результати власних досліджень, відкривають нові факти у біографіях і знаних, і незаслужено забутих діячів української історії та культури.

Для провідних фахівців бібліотек, архівів, музеїв, наукових установ, реставраційних центрів України та зарубіжжя, книгознавців, культурологів.

УДК 719:[09+008]](06)

*Відповідальність за зміст матеріалів,
достовірність фактів, дат, цитування несуть автори.
Англomовні тексти подано в авторській редакції.*

ISBN

© Одеська національна наукова бібліотека, 2025

© Автори статей, 2025

© І.М. Свістунова, дизайн обкладинки, 2025

Тетяна АВЕР'ЯНОВА,

провідний бібліотекар

відділу створення та організації електронних ресурсів

Одеської національної наукової бібліотеки,

Марія ПОПОВА,

бібліотекар відділу створення та організації

електронних ресурсів Одеської національної наукової

бібліотеки.

Одеса, Україна

Цифрові проекти Одеської національної наукової бібліотеки: міжнародний аспект промоції документальної спадщини

Анотація: Наша культурна спадщина, що сягає корінням у давнину, є невід'ємною частиною європейської та світової скарбниці, а українські традиції, мистецтво та література збагачують і розширюють духовний ландшафт світу. Цифровізація друкованих пам'яток, збереження та популяризація національної спадщини є запорукою успішного розвитку міжнародного культурного середовища. Одеська національна наукова бібліотека активно впроваджує сучасні технології, діджиталізує фонди, розвиває цифрові сервіси, спираючись на досвід вітчизняних і міжнародних фахівців та інституцій. Міжнародне співробітництво допомагає нам удосконалювати технології та розширювати аудиторію, робити український історичний спадок, національні культурні та наукові надбання доступними для дослідників з міжнародної спільноти.

Ключові слова: Одеська національна наукова бібліотека, цифровізація книжкового простору, «Скарби України», цифрова колекція, міжнародний аспект.

Annotation: Our cultural heritage, which dates back to antiquity, is an integral part of the European and global treasury, and Ukrainian traditions, art and literature enrich and expand the spiritual landscape of the world. The digitalisation of printed monuments, their preservation and

promotion of national heritage are key to the successful development of the international cultural environment. The Odesa National Scientific Library is actively implementing modern technologies, digitalising its collections, and developing digital services, drawing on the experience of domestic colleagues and international experts and institutions. International cooperation helps us to improve our technologies and expand our audience, making the Ukrainian historical heritage, national cultural and scientific achievements accessible to researchers of the international community.

Keywords: Odesa National Scientific Library, Digitalization of the book space, Treasures of Ukraine, digital collection, international aspect.

Одеська національна наукова бібліотека намагається відповідати сучасним реаліям, активно впроваджує технології діджиталізації, роблячи цифровий простір невід'ємною частиною своєї діяльності. Цифровізація книжкового простору дозволяє зберігати друковані скарби та поширювати знання про національну культуру, наукову та історичну спадщину далеко за межами України.

Міжнародний аспект діяльності Одеської національної наукової бібліотеки в розрізі цифрових проєктів стає все більш актуальним. Обмін досвідом, участь у цифрових програмах міжнародних організацій та інституцій допомагає розширювати горизонти, поглиблювати знання щодо інновацій у процесі збереження й оцифрування, а також сприяє популяризації надбань української нації за кордоном. Поширення знань про історію України, її традиції, культуру та науку демонструє, що наша країна – це не лише поле бою, де точиться страшна війна, – це нація з глибоким культурним корінням, багатим історичним досвідом і значним науковим потенціалом, яка спроможна значно поповнити міжнародну скарбницю культури і знань, а також є джерелом натхнення, мудрості й творчості.

Будівля Одеської національної наукової бібліотеки, яка 25 вересня 2024 р. відсвяткувала своє 195-річчя, є взірцем спеціалізованої бібліотечної архітектури та перебуває під охороною ЮНЕСКО.

Рідкісні та цінні видання з 5,5-мільйонного фонду Одеської національної наукової бібліотеки, понад 200 тисяч яких підлягають занесенню у Державний реєстр національних пам'яток, є справжнім скарбом світової культури. Колекція іноземної літератури бібліотеки представлена понад 130 мовами народів світу. Вона відкриває безмежні можливості для дослідження історії, мов, традицій, спадщини різних народів та епох, є свідченням багатогранності культурної спадщини, підкреслює унікальність бібліотечних фондів у світовому масштабі.

Одеська національна наукова бібліотека активно розвиває цифрові проекти, спираючись на досвід вітчизняних і зарубіжних колег. Міжнародний аспект діяльності бібліотеки включає співпрацю із закордонними партнерами, участь у глобальних ініціативах, обмін досвідом у галузі цифровізації та інформаційних технологій, що розширює можливості популяризувати національну історико-культурну спадщину не лише на території України, а й по всьому світові.

З метою збереження, удоступнення та промоції бібліотечних фондів Одеська національна наукова бібліотека впроваджує ряд проектів з оцифрування. Ось деякі з них:

«*Старовинна гравюра – культурна спадщина України*» – проект, втілений у 2018 р. за сприяння Українського культурного фонду під патронатом Міністерства культури та стратегічних комунікацій України, надає вільний онлайн-доступ до колекції західноєвропейських гравюр XVI–XIX століть, що зберігаються у відділі рідкісних видань і рукописів ОННБ¹.

У 2019 р. за сприяння Українського культурного фонду створено потужний онлайн-ресурс «*Скарби України: цифрова колекція книжкових пам'яток у фонді Одеської національної наукової бібліотеки*», який систематично поповнюється оцифрованими стародруками із фонду ОННБ та забезпечує віддалений доступ до рідкісних книжкових пам'яток, які становлять виняткову цінність для історії, культури та науки України².

«*Одеські хронописи: свідки історії на шпальтах грекомовної періодики початку XX століття*» – приклад успішного досвіду роботи з документальною спадщиною національних спільнот. Так, у 2021 р. за підтримки Грецького фонду культури та Генерального консульства Греції в Одесі реалізовано проект з оцифрування одеських грекомовних газет, значна частина яких була малодоступною через особливий режим зберігання. Ці видання не мають аналогів у фондах інших бібліотек України та за її межами, тобто є надзвичайно цінними для дослідників. Понад 2 700 сторінок значущого історичного документального масиву інформації про життя греків в Одесі на початку XX ст. тепер доступні онлайн³.

¹ <https://odnb.odessa.ua/gravures/>

² <https://odnb.odessa.ua/rarities/>

³ <https://odnb.odessa.ua/rarities/category/36>

Продовженням співпраці з грецькою діаспорою став у 2023 р. проєкт *«Книги грецькою мовою, надруковані в Одесі в XIX – на початку XX століття»*. Вже понад 100 примірників грецькою мовою доступні у цій цифровій колекції¹.

Оцифрування періодики та великоформатних видань – це складний і багатогранний процес у рамках збереження особливої культурної спадщини, який потребує особливих технічних можливостей. Періодичні видання – це майже літопис розвитку суспільства, тому команда ОННБ постійно вивчає досвід колег і шукає можливості для діджиталізації та удоступнення таких документів.

Страховий фонд і бази власної генерації у часи повномасштабного воєнного вторгнення набули особливого сенсу. У короткий термін було оцифровано інвентарні книги, абеткові каталоги, архівні справи бібліотеки та унікальні видання. Загалом за 2022 – 2024 роки 4 314 документів перетворилося на 1 119 723 сторінки цифрових копій.

Серед європейських проєктів особливо цікавим, популярним і перспективним стає *«Europeana»*. Це міжнародний інтернет-портал, який містить мільйони оцифрованих книг, картин, фільмів, музейних предметів та архівних записів. Тисячі й тисячі користувачів закордоння мають доступ до *«Europeana»*. Одеська національна наукова бібліотека постійно розширює перелік розміщених у *«Europeana»* скарбів писемності з метою промоції та інтеграції української документальної спадщини у загальноєвропейську цифрову бібліотеку. Першим виданням, розміщеним у *«Europeana»*, стала збірка українських народних пісень *«Український співаник: 100 пісень з нотами»*, видана в Одесі у 1904 р.

Культурна дипломатія, обмін досвідом із міжнародними інституціями, спеціалістами та партнерами щодо збереження, оцифрування книжкового фонду, поширення раритетних видань і популяризації української науково-культурної спадщини у світі є одним із пріоритетних напрямів діяльності нашої книгозбірні.

Одеська національна наукова бібліотека невпинно вивчає та ділиться досвідом (зокрема і з міжнародними партнерами) щодо інноваційних методів оцифрування шляхом організації власних науково-практичних конференцій і активної участі в міжнародних заходах – конкурсах, воркшопах і тренінгах. Наприклад, вже 5 років поспіль, і навіть в умовах повномасштабної війни, наша книго-

¹ <https://odnb.odessa.ua/rarities/category/44>

збірня проводить Всеукраїнську науково-практичну конференцію з міжнародною участю «ОДЕСАБІБЛІОСАМІТ». Бібліотека також бере участь у заходах на кшталт Міжнародного симпозіуму «Libraries in the Time of War» («Бібліотеки під час війни»), організованого книгозбірнею Уппсальського університету (Швеція) у співпраці з Міжнародною федерацією бібліотечних асоціацій та Консорціумом європейських наукових бібліотек.

За допомогою зум-зустрічей фахівці ОННБ регулярно спілкуються з провідними спеціалістами Франції, Великої Британії, Польщі та інших країн. Це розкриває нові перспективи у забезпеченні збереження та вільного доступу до історико-культурної спадщини України.

У рамках міжнародного співробітництва, дослідницької діяльності та обміну досвідом підписано угоди з офіційними дипломатичними представництвами, науковими установами, інтернет-платформами, бібліотеками і громадськими організаціями США, Австралії, Великої Британії, Німеччини, Польщі та інших країн, зокрема з Державною бібліотекою штату Новий Південний Уельс, Фондацією українознавчих студій Австралії (ФУСА), Гете-Інститутом (Німеччина). Укладено угоду про обмін цифровими даними з інтернет-порталом «Europeana».

Популяризувати досвід Одеської національної наукової бібліотеки в оцифруванні та поширенні надбань українського народу за кордоном допомагають соціальні мережі та ЗМІ, зокрема іноземні. Сторінки ОННБ у *Facebook*¹ та *Instagram*² постійно оновлюються, там систематично подаються новини про оцифрування та чергове поповнення електронної бібліотеки рідкісними творами та добірками періодичних видань минулих століть. Така промоція, що проводиться на щоденній основі, дає змогу ознайомити та зацікавити міжнародних партнерів, залучити до ознайомлення з цифровою колекцією ОННБ якомога більше закордонних читачів. Важливу роль у промоції відіграє така новітня технологія, як штучний інтелект. Зокрема, за допомогою ШІ розробляються інформативні та яскраві проморолики для соціальних мереж.

Зазначимо, що оцифрування фондів, зокрема цифрові проекти Одеської національної наукової бібліотеки, викликають неабияку зацікавленість у засобів масової інформації як українських,

¹ www.facebook.com/OdesaNatLibrary

² www.instagram.com/odesanatlibrary

так і іноземних, наприклад, таких як «Radio France Internationale» та канал «France 24»¹.

Фахівці нашої книгозбірні постійно відслідковують зміни в міжнародних стандартах з оцифрування та втілюють їх на практиці. Міжнародний аспект діяльності ОННБ і участь у міжнародних проєктах перетворюють бібліотеку на культурний хаб із поглиблення обміну знаннями, що сприяє розвитку суспільства в цілому, відіграє важливу роль у популяризації української культури в цифровому світі. Завдяки зусиллям у напрямі оцифрування наша книгозбірня допомагає зберегти національну культурну спадщину, розвивати освіту та науку, а також зміцнювати міжнародний імідж України у світовому просторі.

На жаль, наявних технічних, технологічних і кадрових ресурсів не вистає для збільшення темпів і обсягів оцифрування документальної спадщини, яка перебуває під загрозою, особливо зараз – під час війни.

Про результати роботи Одеської національної наукової бібліотеки з промоції документальної спадщини, оцифрування та розвитку електронних колекцій у міжнародному контексті свідчать і статистичні показники. Збільшення відвідувачів цифрових проєктів ОННБ з 5 000 до 7 000 користувачів та розширення аудиторії з 31 до 58 країн є значним кроком уперед! Розширення географії відвідувань є результатом активної промоції, ефективної роботи з метаданими, а також зростання інтересу до української культури у світі. Географічний аналіз відвідувачів цифрових проєктів нашої книгозбірні наочно показує, звідки саме надходять користувачі. Це дозволяє оцінити вплив проєктів і визначити, які регіони виявляють найбільший інтерес до української культурної спадщини, а також, на які напрями роботи варто звернути особливу увагу.

Отже, цифрові проєкти нашої книгозбірні є змістовним і дієвим внеском у програми міжнародної співпраці, спрямовані на промоцію й удоступнення унікальних скарбів писемності та культури, зокрема української. Попри складні обставини воєнного часу, вони дозволяють Одеській національній науковій бібліотеці залишатися одним із провідних центрів збереження, розвитку й охорони культурної спадщини, сприяти науковим, історичним і культурним

¹ Оцифрування спадщини: як зберігають культурні цінності під час війни. *RFI.fr* (Radio France Internationale). 2024. 12 трав.

War in Ukraine: 'De-Russification' on the rise in Odesa. *France 24*. 2023. 22 févr.

дослідженням, обміну досвідом вітчизняних і міжнародних експертів з книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, архівознавства, музеєзнавства та інформаційної діяльності, а також поглиблювати інтеграцію України у світовий інформаційний та науковий простір.

Список використаних джерел:

1. Europeana Strategy 2020–2025 : [стратегія розвитку платформи «Europeana» на період 2020–2025 років]. *Office of the European Union*. 2020.
2. European Union. (2021). Europe's Digital Decade: Digital Targets for 2030. URL: https://commission.europa.eu/europes-digital-decade-digital-targets-2030-documents_en : [стратегія ЄС з досягнення цифрових цілей до 2030 року зосереджена на питаннях цифрових інновацій, кібербезпеки та розвитку цифрових інфраструктур].
3. Gormezano D. War in Ukraine: 'De-Russification' on the rise in Odesa : [репортаж фр. кор. про делікатний процес «дерусифікації» у великому портовому місті Одесі]. *France 24*. 2023. 22 févr.
4. Долматов Д. Оцифрування спадщини: як зберігають культурні цінності під час війни : [репортаж фр. кор. з Одес. нац. худож. музею та Одес. нац. наук. 6-ки про оцифрування культур. спадщини]. *RFI.fr (Radio France Internationale)*. 2024. 12 трав.
5. Biriukova I. Cultural and educational projects of Odesa national scientific library as ways of promotion literature, books and reading in modern society : [вивчення інновац. досвіду культур.-освіт. проєктів Одес. нац. наук. 6-ки]. *Scientific Journal of Polonia University*. 2022. № 48 (5). С. 15–24. URL: <http://pnap.ap.edu.pl/index.php/pnap/article/view/780Text>
6. Бірюкова І. О. «Скарбниці культури»: віртуальний музей історії Одеської національної наукової бібліотеки як засіб популяризації історичної спадщини. *Проблеми збереження і популяризації культурної спадщини: виклики та можливості* : зб. доп. Другої міжнар. наук.-практ. конф. у Музеї нар. архітектури і побуту у Львові ім. Кл. Шептицького. Львів, 2018. С. 304–307. URL: https://odnb.odessa.ua/img/novini_2016/645/byryukova-ct.pdf Text
7. Бірюкова І. Цифрові проєкти як складова культурно-просвітницької діяльності Одеської національної наукової бібліотеки. *Записки історичного факультету*. Випуск 31. : зб. наук. пр. Одеса, 2020. Вип. 31. С. 72–85. URL: <http://zif.onu.edu.ua/article/view/220037> Text

8. Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 26–33. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4113/BDI_1_2022_DOI-26-33.pdf?sequence=1Text
9. Медведєва В., Шендрік О. Міжнародне співробітництво публічних бібліотек України : монографія. Київ : Ліра-К, 2020. 248 с. URL: <https://knushop.com.ua/image/catalog/lira20230617/pdf/12705.pdf>Text
10. Стратегія розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 219-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p>. Text